

Monika Borowiec

Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Etyka chrześcijańska w kształtowaniu ładu moralnego w biznesie w warunkach kryzysu społeczno-gospodarczego

The role of Christian ethics in shaping the moral order of business during a socio-economic crisis

Streszczenie

Postępujące procesy globalizacji w znacznym stopniu przyczyniają się do nasilenia różnego rodzaju sytuacji kryzysowych w światowym systemie społeczno-gospodarczym. Za układ odniesienia dla oceny pojawiających się kryzysów gospodarczych, nasilających się procesów globalizacji oraz roli człowieka w rozwoju cywilizacyjnym przyjęto naukę społeczną Kościoła katolickiego. W świetle powyższych przesłanek w niniejszym artykule podjęto próbę refleksji nad powołaniem liderów biznesu i możliwościami kształtowania relacji pomiędzy życiem moralnym a aktywnym uczestnictwem w życiu społeczno-gospodarczym. W artykule podano przykłady różnych inicjatyw podejmowanych przez środowiska chrześcijańskie w celu upowszechniania zasad moralnych w aktywności społeczno-gospodarczej.

Abstract

Globalization processes are often thought to generate various critical situations in the global socio-economic system. In the article, the social doctrine of the Catholic Church is used as a point of reference for the processes of increasing globalization and emerging economic crisis. The main purpose is to formulate principles, which should be followed by business leaders, willing to make efforts to reconcile possible contradictions between moral imperatives, and the requirements of conducting everyday economic practices. The article presents examples of various initiatives, aimed at promoting Christian moral principles in the course of socio-economic activity.

Słowa kluczowe: etyka chrześcijańska; kryzys społeczno-gospodarczy

Key words: Christian ethics; socio-economic crisis

Wprowadzenie

Postępujące procesy globalizacji w znacznym stopniu przyczyniają się do nasilenia różnego rodzaju sytuacji kryzysowych w światowym systemie społeczno-gospodarczym. Problematyka przyczyn i konsekwencji tych procesów jest przedmiotem pogłębionych badań wielu dyscyplin wiedzy i coraz częściej jest rozważana w świetle zasad etycznych oraz społecznej nauki Kościoła (Singer, 1998; Mariański, 2000; Zwoliński, 2000; Borowiec, 2006; Galata, 2007; Adamczyk, 2008; Brzozowski, 2010, 2011). Bardzo istotne wydaje się, aby to aktualne oraz zyskujące na znaczeniu zagadnienie zostało podjęte w procesie edukacyjnym na różnych poziomach

kształcenia. Podkreślić należy, że kształtowaniu etycznych postaw gospodarowania przestrzenią społeczno-gospodarczą szczególnie sprzyjają treści nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. T.T. Brzozowski (2012), zwracając uwagę na znaczenie kształtowania postaw etycznych uczniów, podkreśla, że w procesie edukacji poza wyposażaniem młodego człowieka w wiedzę i umiejętności należy zmierzać do kształtowania człowieka mądrego. Mądrość tę należy rozumieć jako odpowiedzialność za siebie i innych, która wynika z myślenia i działania w kategoriach moralnych. Ogromną rolę w tym procesie ma zatem do odegrania nauczyciel, który powinien być jednym z pierwszych i ważnych „mistrzów” ucznia (Szewczyk, 1999). Aby nauczyciel, poza samym przekazywaniem wiedzy, mógł pełnić funkcję wychowawcy moralnego, stawać się autorytetem dla młodego człowieka, w sposób odpowiedzialny pomagać w jego pełnym rozwoju, sam musi być człowiekiem mądrym życiowo i postępującym zgodnie z zasadami etycznymi. Człowiek mądry będzie zdolny do postrzegania swojego późniejszego miejsca pracy jako kontynuacji procesu nauczania, wychowania i dojrzewania do wielu zadań, które mają kształtować jego charakter i przemieniać sytuację społeczno-gospodarczą pozostającą w zasięgu jego wpływu.

Za układ odniesienia dla oceny pojawiających się kryzysów gospodarczych, nasilających się procesów globalizacji i roli człowieka w rozwoju cywilizacyjnym można przyjąć naukę społeczną Kościoła katolickiego zawartą m.in. w encyklikach papieskich, zwłaszcza Jana Pawła II. Zwracał on uwagę na podstawowe znaczenie etosu w życiu człowieka i apelował, aby różnym dziedzinom życia społeczno-gospodarczego nadać nową jakość moralną przez odniesienie do osoby i do jej relacyjnego wyrażania się, w celu zapewnienia istnienia i rozwoju „na miarę człowieka” (Królikowski, 2011). Podobnie Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate* (2009: 19) zauważa, że „społeczeństwo coraz bardziej zglobalizowane zbliża nas, ale nie czyni nas braćmi”. Obecny kryzys gospodarki światowej skłonił Kościół do ponownego zabrania głosu w sprawach społecznych. We wspomnianej encyklice Benedykt XVI nie wnika w bezpośrednie przyczyny załamania rynków finansowych, ale proponuje szerszą refleksję nad kierunkami rozwoju świata, w tym relacji międzynarodowych, wskazując podstawowe warunki rozwoju człowieka (Adamiec, 2009).

Wydaje się, że kryzys gospodarczy jest przejawem innych kryzysów, przede wszystkim kryzysu obyczajów i kultury, a więc etosu. Jan Paweł II wielokrotnie i zdecydowanie podkreślał w swoim nauczaniu, że u podstaw zamętu w dzisiejszym świecie leżą grzech i jego bagatelizowanie, zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym. Podkreślał także, że globalizacja ekonomii wymaga globalizacji odpowiedzialności. W odpowiedzi na współczesne sytuacje kryzysowe w *Tryptyku społecznym* obejmującym trzy encykliki społeczne, tj. *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* i *Centesimo annus*, podkreślał fundamentalną, twórczą i odnawiającą rolę cnót oraz wartości duchowych dla człowieka i życia społeczno-gospodarczego oraz konieczność rozwiązywania problemów z perspektywy chrześcijańskiej. Wydaje się, że w sytuacji obecnego kryzysu gospodarczego dokumenty te nie tracą na aktualności, a wręcz nabierają jeszcze większego znaczenia i powinny stać się przedmiotem pogłębionych studiów wskazujących na prawdziwe źródła współczesnych kryzysów dotyczących poszczególnych ludzi, jak i cały system społeczno-gospodarczy.

W świetle powyższych przesłanek w niniejszym artykule podjęto refleksję nad powołaniem liderów biznesu oraz możliwościami kształtowania relacji pomiędzy życiem moralnym a aktywnym uczestnictwem w życiu społeczno-gospodarczym. W artykule przedstawiono podstawowe dokumenty Kościoła katolickiego podejmujące problematykę etyki życia społeczno-gospodarczego oraz różnego rodzaju chrześcijańskich ruchów, stowarzyszeń oraz organizacji biznesowych starających się wprowadzać w życie społeczną naukę Kościoła katolickiego.

Podjęcie niniejszej problematyki w odniesieniu do współczesnych sytuacji kryzysowych na świecie nawiązuje również do rozpoczętego 11 października 2012 r., w 50. rocznicę otwarcia Soboru Watykańskiego II, Roku Wiary w Kościele katolickim. Benedykt XVI, ogłaszając to wydarzenie w liście *Porta Fidei*, określił je jako „czas zintensyfikowanej refleksji na temat wiary”, który ma przyczynić się do bardziej świadomego i ożywionego przywiązania do ewangelii, zwłaszcza w warunkach głębokich przemian społeczno-gospodarczych. Dzień rozpoczęcia Roku Wiary wiąże się także z 20. rocznicą opublikowania *Katechizmu Kościoła katolickiego*, który jest jednym z najważniejszych owoców Soboru Watykańskiego II i obejmuje również treści odnoszące się do powołania i uczestnictwa człowieka w życiu społeczno-gospodarczym.

Etyka życia społeczno-gospodarczego w świetle nauczania Kościoła katolickiego

W związku ze wspomnianymi inicjatywami, wpisującymi się w dzieło tzw. nowej ewangelizacji, ważne wydaje się podjęcie próby spojrzenia na kryzys społeczno-gospodarczy jako, w pewnym sensie, konsekwencję nasilającego się kryzysu etycznego. M. Leśniak (2012) podkreśla za J.E. Alveyem (2000), że przyczyna kryzysów gospodarczych tkwi w rozdzieleniu moralności od ekonomii jako nauki, które to rozdzielenie następowało powoli i było związane z zastosowaniem metodologii nauk ścisłych w ekonomii oraz uproszczeń w sposobie postrzegania świata. Teoria ekonomii skoncentrowała się na analizie, wyjaśnianiu, opisywaniu i tworzeniu schematów prawidłowości w procesach ekonomicznych bez dokonywania ich oceny moralnej. Podobne poglądy reprezentuje A. Sen (1987: 7), laureat Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 1998 r., który uważa, że „ekonomia może być jednocześnie nauką matematyczną i moralną”.

Do problematyki tej odnosi się również dokument *Powołania lidera biznesu*. Należy podkreślić, że w dokumencie tym po raz pierwszy Kościół zwraca się wprost do liderów biznesu oraz wszystkich uczestników życia gospodarczego, zapraszając ich do refleksji nad ich powołaniem oraz misji, jaką mają do zrealizowania w świecie pełnym napięć społeczno-gospodarczych. W dniach 24–26 lutego 2011 r. odbyło się w Rzymie ważne seminarium pt. „Caritas in veritate: logika daru i znaczenie biznesu” zorganizowane przez Papieską Radę „Iustitia et Pax” we współpracy z Instytutem Myśli Społecznej im. Johna A. Ryana, działającym przy Centrum Studiów Katolickich Uniwersytetu św. Tomasza oraz Fundacją Ecophilos i stanowiło ono kontynuację badań organizacji gospodarczych w świetle encykliki społecznej *Caritas in Veritate* papieża Benedykta XVI. Podczas tych obrad podjęto decyzję o przygotowaniu podręcznika dla nauczycieli akademickich pomocnego w formacji oraz nauczaniu w szkołach i na uczelniach wyższych, który podejmowałby problematykę „powołania” przedsiębiorców. Dokument *Powołanie lidera biznesu*, jak sugerują autorzy, może stać się pewną pomocą dla nauczycieli przedsiębiorczości przez inspirację uczniów i studentów do podejmowania działalności gospodarczej zgodnej z zasadami nauki społecznej Kościoła oraz pogłębionej refleksji nad powołaniem zawodowym.

Należy zauważyć, że tej aktualnej problematyce poświęcona była także konferencja naukowa, która odbyła 18 października 2012 r. na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zorganizowano ją z inicjatywy Duszpasterstwa Przedsiębiorców i Pracodawców „Talent” pod patronatem Jego Eminencji Ks. Kardynała Stanisława Dziwisza Metropolity Krakowskiego.

Podczas konferencji ks. dr hab. J. Żelazny przedstawił sylwetkę św. Grzegorza Wielkiego jako patrona ludzi biznesu. W świetle jego działalności podkreślono wielkie znaczenie w zarządzaniu takich cech lidera biznesu, jak: umiejętność doboru ludzi uczciwych, sumiennych i zdolnych do pełnienia powierzonych funkcji, udzielania szerokiej autonomii w działaniach, a zarazem obecności i kontroli, posiadania wizji na przyszłość, bardzo dobrej znajomości uwarunkowań ekonomicznych i prawnych. Zwracano również uwagę, że nagromadzenie kom-

petencji nie sprzyja zarządzaniu i podkreślano takie cechy zarządcy, jak: takt, roztropność, troska o wszystkich podwładnych, odwaga wizji i działań niekonwencjonalnych, niepodważanie autorytetu ludzi, którym powierzono funkcje kierownicze, zagrożenia płynące z nadmiernego zadłużania. Podobnie W. Krówczyński z International Coach wskazywał na ważne cechy lidera biznesu, takie jak: orientacja na cel, prawość charakteru, silne zaangażowanie w sprawy zespołu, postrzeganie spraw z szerszej perspektywy, innowacyjność, wytrwałość, uporządkowanie i komunikatywność (<http://www.intercoach.pl>).

W dokumencie *Powołania lidera biznesu* sformułowano sześć zasad biznesu dla trzech wyróżnionych celów przedsiębiorczości, za jakie uznano zaspokojenie potrzeb świata przez tworzenie towarów oraz rozwój usług, organizowanie dobrej i wydajnej pracy oraz tworzenie trwałego bogactwa i jego sprawiedliwy podział. Wskazują one na cel biznesu, jakim nie jest wyłącznie wytwarzanie zysku, ale rozwój przedsiębiorstwa jako wspólnoty ludzi zdążających do zaspokojenia swoich potrzeb i służącej całemu społeczeństwu (Jan Paweł II, *Centesimus annus*). Choć jest to niezwykle rzadkie, zwłaszcza w literaturze ekonomicznej, określenie w odniesieniu do firm czy korporacji, to na taki charakter wskazuje etymologia słów *firma* czy *korporacja*.

W świetle rozważań podjętych w dokumencie sformułowano następujące postulaty w odniesieniu do liderów biznesu:

1. Czynienie wielkich dzieł przez ludzi, którzy uwierzą, że w dużym stopniu od ich talentów, zaangażowania i podjętych trudnych wyzwań zależą zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej.
2. Wierność zasadom i prawe przywództwo w przedsiębiorstwie.
3. Postawa służby.
4. Zdrowe środowisko moralno-kulturowe.
5. Oferowanie produktów i usług, które zaspokajają autentyczne ludzkie potrzeby.
6. Tworzenie dobrobytu w zrównoważony sposób.
7. Organizowanie dobrej i wydajnej pracy, m.in. przez właściwy stosunek do pracownika i odpowiedni system motywacji.
8. Tworzenie firmy jako wspólnoty osób, które łączą prawidłowe relacje.
9. Postawa dawania.
10. Uznanie Bożego pochodzenia norm moralnych i szanowanie godności człowieka, ponieważ tylko na bazie wspólnych wartości można budować trwale, wspierając integralny rozwój człowieka.

Do fundamentalnych zasad etycznych w biznesie należą ludzka godność i dobro wspólne. Wynika z tego, że każdy człowiek ma prawo i obowiązek podążać za swoim powołaniem i dążyć do osobistego spełniania w relacji z innymi ludźmi, a zatem każdy ma też obowiązek unikania zachowań, które przeszkadzają w rozwoju innych osób oraz pomagania innym w rozwoju i odpowiedzialności za innych.

Począwszy od encykliki Leona XIII *Rerum novarum* z 1891 r., w kolejnych dokumentach podejmowano wiele kwestii społecznych. Warto wspomnieć, że w przygotowaniu i propagowaniu tej encykliki duże zasługi miał włoski socjolog i ekonomista Giuseppe Tonilo, beatyfikowany w 2012 r. Postulował on konieczność zaangażowania chrześcijan w życie społeczno-gospodarcze i dążył do afirmacji moralnych wartości oraz stworzenia systemu ekonomii zgodnego z założeniami chrześcijańskimi, czemu dał wyraz w pracy *Traktat ekonomii społecznej* (Piątek, 2012). Do kwestii robotniczej bezpośrednio odnosi się Encyklika *Quadragesimo anno* Piusa XI, wydana w czterdziestolecie *Rerum novarum*, następnie Jan XXIII w *Mater et magistra* rozważa kwestię sprawiedliwości społecznej, głównie w odniesieniu do rolników, a w *Pacem in terris* określa zasady pokoju i porządku międzynarodowego, Paweł VI w *Populorum progressio* analizuje różne aspekty sprawiedliwego postępu. Problematyka tych

dokumentów została podjęta w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, która obejmuje złożone zagadnienia życia politycznego, ekonomicznego i społecznego. Problematyka społeczna została następnie przypomniana i pogłębiona w *Tryptyku społecznym* Jana Pawła II.

U źródeł tych wszystkich dokumentów znajduje się problematyka wolności człowieka, która została dana i zadana człowiekowi i powołuje go do przyjęcia prawdy oraz dobra. „Wolność jest sobą, jest wolnością w takiej mierze, w jakiej jest urzeczywistniana przez prawdę o dobru. Tylko wtedy ona sama jest dobrem. Jeżeli wolność przestaje być związana z prawdą, a uzależnia prawdę od siebie, tworzy logiczne przesłanki, które mają szkodliwe konsekwencje moralne” (Jan Paweł II, 2005: 51). Należy zwrócić uwagę na bardzo ważną kwestię związaną z wolnością, jaką podejmuje Jan Paweł II w encyklice *Sollicitudo rei socialis*, a mianowicie problematykę kryzysu koncepcji „ekonomicznej” związanej ze słowem *rozwój* (*Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 2009: 469, 471, 477, 481). Przyjmuje on, że „samo nagromadzenie dóbr i usług, nawet z korzyścią dla większości, nie wystarcza do urzeczywistnienia ludzkiego szczęścia. W konsekwencji także dostęp do wielorakich rzeczywistych dobrodziejstw, jakich w ostatnim czasie dostarczyły wiedza i technika, łącznie z informatyką, nie przynosi ze sobą wyzwolenia spod wszelkiego rodzaju zniewolenia. Przeciwnie, doświadczenie niedawnych lat uczy, że jeśli cała wielka masa zasobów i możliwości oddana do dyspozycji człowieka nie jest kierowana »zmysłem moralnym« i zorientowana na prawdziwe dobro rodzaju ludzkiego, łatwo obraca się przeciw człowiekowi – jako zniewolenie [...] Rozwój nie tylko ekonomiczny mierzy się i ukierunkowuje według tej rzeczywistości powołania człowieka widzianego całościowo, czyli według jego »parametru« wewnętrznego [...] współpraca nad rozwojem człowieka, całego człowieka i każdego człowieka jest bowiem obowiązkiem wszystkich wobec wszystkich i powinna być zarazem powszechna na całym świecie [...] staje się oczywiste, że rozwój, jego planowanie, użycie zasobów i sposób ich wykorzystania nie mogą być oderwane od poszanowania wymogów moralnych”. Jak podkreśla M. Krupa (2009: 176-177), Jan Paweł II stwierdzał – „należy zauważyć, że w sytuacji, w której nie istnieje żadna ostateczna prawda, będąca przewodnikiem dla działalności politycznej i nadająca jej kierunek, łatwo o instrumentalizację idei i przekonań dla celów, jakie stawia sobie władza. Historia uczy, że demokracja bez wartości łatwo się przemienia w jawny lub zakamuflowany totalitaryzm”.

Problematyka norm moralnych i ich znaczenia dla życia społeczno-gospodarczego i politycznego podjęta została szeroko w encyklice *Veritatis splendor* (*Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 2009, s. 812, 813). „Stanowczość, z jaką Kościół broni uniwersalnych i niezmiennych norm moralnych, nie ma bynajmniej celu umniejszać człowieka, ale służyć jego prawdziwej wolności: skoro nie istnieje wolność poza prawdą lub przeciw niej, należy uznać, że kategoryczna – to znaczy nie dopuszczająca ustępstw ani kompromisów – obrona absolutnie niezbywalnych wymogów, jakie wypływają z osobowej godności człowieka, jest drogą do wolności i warunkiem samego jej istnienia [...] wobec norm moralnych, które zabraniają popełniania czynów wewnętrznie złych, nie ma dla nikogo żadnych przywilejów ani wyjątków. Nie ma żadnego znaczenia, czy ktoś jest władcą świata, czy ostatnim »nędzarzem« na tej ziemi: wobec wymogów moralnych wszyscy jesteśmy absolutnie równi [...] wobec szerzenia się groźnych form niesprawiedliwości społecznej i gospodarczej oraz korupcji politycznej, które dotyczą całe kraje i narody, narasta oburzenie wielkiej rzeszy ludzi, których podstawowe prawa zostały podeptane i znieważone, coraz powszechniejsza i pilniejsza jest też »potrzeba radykalnej odnowy« jednostek i społeczeństw, zdolnej zapewnić sprawiedliwość, solidarność, uczciwość i jawność”.

Źródłem godności pracy należy upatrywać w jej podmiotowym, a nie przedmiotowym wymiarze i przyjąć, że praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy i jej organizacja może

pomagać lub szkodzić pracownikowi w jego rozwoju (Pius XI, *Quadragesimo anno*, Jan Paweł II, *Laborem exercens*). Encyklika *Laborem exercens* rozpoczyna się słowami „Z pracy swojej ma człowiek pożywać chleb codzienny i przez pracę ma się przyczyniać do ciągłego rozwoju nauki i techniki, a zwłaszcza nieustannego podnoszenia poziomu kulturalnego i moralnego społeczeństwa, w którym żyje jako członek braterskiej wspólnoty [...]. Więcej wart jest człowiek z racji tego, czym jest, niż ze względu na to co posiada. Podobnie warte więcej jest to wszystko, co ludzie czynią dla wprowadzenia większej sprawiedliwości, szerszego braterstwa, bardziej ludzkiego uporządkowania dziedziny powiązań społecznych, aniżeli postęp techniczny. Albowiem postęp ten może tylko dostarczać niejako materii do udoskonalenia człowieka, ale sam przez się tego udoskonalenia nie urzeczywistnia” (*Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 2009: 143, 209).

Powszechnie przyjmuje się, że najważniejszą przeszkodą w służbie na rzecz dobra wspólnego na poziomie osobistym jest rozdźwięk między wiarą a codziennym prowadzeniem działalności biznesowej, który może skutkować nadmiernym przywiązaniem do sukcesu i braku równowagi we wszystkich sferach życia. Lider biznesu spójny wewnętrznie przez swoje świadectwo może przekształcać środowisko i przewyżczać negatywne zjawiska (Król, Leśniak, 2012). Liderzy biznesu, którzy w życiu zawodowym nie widzą służebnej roli wobec innych ludzi i Boga, będą starali się wypełnić tę pustkę jakimś substytutem, a ich życie nie będzie przebiegało w sposób harmonijny i zintegrowany, co w konsekwencji odbije się na prowadzonej działalności oraz na pozostałych sferach życia. Aspiracje zawodowe mogą być źródłem prawdziwego sukcesu i satysfakcji, jeśli są zgodne z powołaniem, a decyzje motywowane są czymś więcej niż tylko osiągnięciem sukcesu finansowego. „Komu wiele dano, od tego wiele wymagać się będzie, a komu wiele powierzono, tym więcej od niego żądać będą” (Łk 12, 48). Nie powinno zatem budzić najmniejszych wątpliwości powołanie liderów biznesu do czynienia wielkich dzieł oraz pomnażania i koncentracji nie tylko kapitału, ale też talentów i cnót. Jeśli lider biznesu przyjmie, że jedynym kryterium działania w biznesie jest maksymalizacja zysków, grozi to uczynieniem z tego biznesu „złotego cielca”, czyli popełnianiem grzechu bałwochwalstwa i uleganiem złudnej idei pozornego oraz krótkotrwałego sukcesu wynikającego z pobudek egoistycznych, pychy i chciwości lub nasilonych różnego rodzaju zachowań lękowych. „Uważajcie i strzeżcie się wszelkiej chciwości, bo nawet gdy ktoś ma [wszystkiego] w nadmiarze, to życie jego nie zależy od jego mienia” (Łk 12, 15). Zysk jest niezbędny do rozwoju przedsiębiorstwa, ale „nastawienie wyłącznie na zysk, gdy jest on osiągniany nagannymi sposobami, a jego ostatecznym celem nie jest dobro wspólne, rodzi ryzyko zniszczenia bogactwa i spowodowanie ubóstwa” (Benedykt XVI, *Caritas in veritate*: 21).

Chrześcijańskich liderów biznesu zwykle motywuje znacznie więcej czynników niż sukces finansowy firmy czy własny interes¹. Autentyczna wiara zawsze ma implikacje społeczne. Tworzenie właściwej organizacji pracy, zwiększanie innowacyjności, ulepszanie struktur społecznych i gospodarczych powinno uświadamiać wielką odpowiedzialność za tak wielkie powołanie do uczestniczenia w dziele stworzenia. Skutkować to powinno rozwojem przywództwa służebnego, umiejętności rozeznawania i instynktu nadprzyrodzonego.

¹ „Życie gospodarcze nie powinno zmierzać jedynie do pomnażania wyprodukowanych dóbr i zwiększania zysku czy wpływów; przede wszystkim powinno służyć osobom, całemu człowiekowi i wspólnocie ludzkiej. Działalność gospodarcza, prowadzona zgodnie z właściwymi jej metodami i prawami, powinna być podejmowana w granicach porządku moralnego, zgodnie ze sprawiedliwością społeczną, by odpowiedzieć na zamysł Boży względem człowieka” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 2009: 557).

Próbę stworzenia biblijnego przewodnika do zarabiania, wydawania, oszczędzania, inwestowania, obdarowywania i wychodzenia z długów podjął m.in. H. Dayton (2008), wydając książkę *Twoje pieniądze się liczą*. Wskazuje on, że w Biblii jest ok. 500 wersetów poświęconych modlitwie, nieco mniej poświęconych wierze, a ponad 2350 poświęconych pieniądзом i posiadaniu rzeczy. Podkreślić należy, że autor jest współzałożycielem Crow Financial Ministries, które powstało w 2000 r. z połączenia dwóch organizacji: Crown Ministries, założonej przez niego w 1985 r., oraz Christian Financial Concepts, założonej w 1976 r. przez Larrego Burketa. W Polsce inicjatywa ta istnieje od 2008 r. pod nazwą Edukacja Finansowa Crown, a jej celem jest przybliżanie zasad finansowych zawartych w Słowie Bożym przez różnego rodzaju konferencje i szkolenia. Problematyka sytuacji społeczno-gospodarczej i chrześcijańskiej wizji ekonomii podjęta została także przez profesora teologii W.T. Cavanaugha (2008) w pozycji *Pożarci. Gospodarka a powołanie chrześcijańskie* i wydaje się, że zawarte w niej spostrzeżenia mogłyby stać się inspiracją do dyskusji na temat możliwości wdrażania w życie społeczno-gospodarcze ewangelicznych zasad. Wydaje się, że w sytuacji kryzysowej warto sięgnąć do biblijnej przypowieści m.in. o nieuczciwym zarządcy, której główne przesłanie, tkwi w tym, aby chrześcijanie żyjący w strukturach społeczno-gospodarczych z taką samą zapobiegliwością i przedsiębiorczością umieli zadbać o swoje życie wieczne, jak nieuczciwy zarządca zadbał o swoją ziemską przyszłość (Łk 16, 1-8).

Należy zdawać sobie sprawę z zagrożeń płynących ze źle ukierunkowanego kształtowania postaw przedsiębiorczych, a mianowicie z jednej strony pokusy całkowitego i wyłącznego oparcia na własnych talentach: kreatywności, innowacyjności, wiedzy, umiejętnościach itd., a z drugiej strony do przeceniania konieczności szybkiego osiągnięcia sukcesu w biznesie, zwłaszcza niewłaściwie rozumianego sukcesu. Może to powodować rozwój negatywnych cech charakteru, takich jak: egoizm, pycha, pogoń za zaszczytami, niezdrowa rywalizacja, przecenianie możliwości oraz znaczne ograniczenie umiejętności wchodzenia w przestrzeń duchową i wypełniania nią codzienności, a także przez zaburzenie równowagi pomiędzy pracą a innymi sferami życia, prowadzić do problemów zdrowotnych i egzystencjalnych. W konsekwencji może być źródłem kryzysów osobistych, społecznych i gospodarczych. Wydaje się, że warto podjąć refleksję nad słowami Ratzingera (2007: 279) „człowiek staje się bardziej sobą nie przez to, co czyni, ale przez to, co otrzymuje”, nie przez to co osiąga, ale przez to, co przyjmuje. Umiejętność przyjmowania pozwala na kształtowanie umiejętności dzielenia. Prawdziwy sukces w działalności gospodarczej oparty na wartościach moralnych nie może być utożsamiany wyłącznie z sukcesem finansowym (Pawlas, 2006; Rachwał, 2006).

Katechizm Kościoła katolickiego stwierdza „w dziedzinie gospodarczej nakaz poszanowania ludzkiej godności oznacza, że należy praktykować cnotę »umiarkowania«, aby ograniczać przywiązanie do dóbr tego świata; cnotę »sprawiedliwości«, aby respektować prawa bliźniego i oddać mu to, co się mu należy; cnotę »solidarności« [...]”. Do zachowań i czynów, które sprzeciwiają się ludzkiej godności należy: kradzież, umyślne przetrzymywanie rzeczy pożyczonych lub znalezionych, oszustwo w handlu, niesprawiedliwe wynagradzanie za pracę, podnoszenie cen, wykorzystujące niewiedzę lub pilne potrzeby innych, przywłaszczanie sobie i wykorzystywanie do prywatnych celów dóbr należących do społeczeństwa lub przedsiębiorstwa, złe wykonywanie pracy, oszustwa podatkowe, fałszowanie czeków i rachunków, nadmierne wydatki, marnotrawstwo itp., a dalej jest napisane, że siódme przykazanie zabrania czynów i przedsięwzięć, które kierując się jakąkolwiek motywacją – egoistyczną czy ideologiczną, handlową czy totalitarną – prowadzą do zniewolenia ludzi, do przesłonięcia ich osobowej godności, jak gdyby byli towarem (*Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 2009: 815-816).

Podkreślić należy, że orędzie społeczne ewangelii nie powinno być traktowane jako teoria, ale przede wszystkim jako podstawa działania i zachęta do niego (Jan Paweł II, *Tryptyk spo-*

leczny, 2011: 249). Słowa „wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40) powinny skłaniać do aktywnego uczestniczenia w życiu społeczno-gospodarczym, przez co orędzie społeczne Kościoła może zyskać wiarygodność. Jest oczywistym, że wcielanie w życie nauki płynącej z ewangelii zawsze napotyka na ogromne wewnętrzne i zewnętrzne trudności, ale dla chrześcijanina jest to największe wyzwanie, powołanie i jasno określona wskazówka działania. Jeśli celem życia chrześcijanina jest osiągnięcie doskonałości, czyli świętości życia „Bądźcie więc świętymi, bo Ja jestem Święty!” (Kpł 11, 45) i „bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48), to w tym należy upatrywać prawdziwego sukcesu człowieka, do którego prowadzić powinny spójne działania podejmowane we wszystkich sferach życia. Jakkolwiek odejście od tej prawdy umożliwia odnoszenie często łatwiejszych, bardziej dochodowych i spektakularnych sukcesów, to trzeba pamiętać, że zwykle są one krótkotrwałe, pozorne, zbudowane na niewłaściwych fundamentach. „Wy udajecie przed ludźmi, że jesteście sprawiedliwi, ale Bóg zna wasze serca. To zaś, co w mniemaniu ludzkim jest wielkie, w Bogu budzi obrzydzenie” (Łk 16, 15).

Podstawę refleksji na temat możliwości i skutków wdrażania w życie cnót ewangelicznych mogłaby stanowić analiza życia i dorobku polityków, przedsiębiorców czy przedstawicieli różnych zawodów, którzy swoją działalność traktowali nie tylko w wymiarze ekonomicznym. Podkreślić należy, że wśród inicjatorów europejskich procesów integracyjnych ważną rolę odgrywali ci, którzy w aktywności politycznej, gospodarczej i społecznej inspirowani byli nauką chrześcijańską, służbą Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie. W uznaniu świętości życia, w 1993 r. w Trydencie, rozpoczął się na szczeblu diecezjalnym proces beatyfikacyjny Alcide De Gasperiego, a Roberta Schumana w 1985 r. w Metz. Jan Paweł II mówił: „Czyż nie ma znaczenia fakt, że wśród głównych propagatorów jedności kontynentu europejskiego byli tacy ludzie [...] jak De Gasperi, Adenauer, Schuman, ([...] ożywiani głęboką wiarą chrześcijańską?) Czyż nie z ewangelicznych wartości wolności i solidarności czerpali oni inspirację dla swego odważnego planu?” (<http://ekai.pl/>).

Chrześcijańskie ruchy, stowarzyszenia i organizacje biznesowe

Na coraz większe zapotrzebowanie na kształtowanie relacji pomiędzy życiem moralnym a biznesem wskazują: rozwijające się współcześnie ruchy, stowarzyszenia, organizacje, m.in. Ekonomia Komunii Ruchu Focolare, Międzynarodowa Unia Chrześcijańskich Przedsiębiorców, Polskie Stowarzyszenie Chrześcijańskich Przedsiębiorców, Międzynarodowa Społeczność Biznesmenów Pełnej Ewangelii – Chrześcijanie w Biznesie, Legatus, Woodstock Business Conference, Towarzystwo Dział (CDO) ruchu *Comunione e Liberazione*, Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. Ks. Piotra Skargi, Duszpasterstwo Przedsiębiorców i Pracodawców „Talent”, które coraz bardziej uaktywniają swoją działalność w Polsce.

Pierwszy ze wspomnianych – **Ruch Focolare** – został zapoczątkowany przez Chiarę Lubich w Trydencie w północnych Włoszech w czasie II wojny światowej. Od początku jego istnienia praktykowano w nim komunie dóbr na wzór pierwszych gmin chrześcijańskich (Grochmal, 2011). Ruch Focolari zamiast kultury „posiadania” proponuje kulturę „dawania” i w działalności ekonomicznej propaguje całościowe spojrzenie na człowieka w duchu ewangelii (<http://focolare.pl/>). Inspiracją dla rozwoju ruchu było przyjęcie przesłania, że miłość wzajemna prowadzi do jedności, o jaką Jezus prosił Ojca: „[...] aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojcze, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno, aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał” (J 17, 21). Przyjęto zatem, że aby budować jedność z drugim człowiekiem, potrzeba szczególnego rodzaju relacji międzyludzkich i w dążeniu do jednoczenia dla członków ruchu podstawą jest antropo-

logia chrześcijańska. Ważnym wydarzeniem w rozwoju ruchu był rok 1991 r., kiedy Chiara Lubich, odwiedzając wspólnoty Ruchu w Brazylii, zderzyła się z ogromnymi potrzebami i nierównościami społecznymi w tym kraju i zaczęła rozważać sposoby na pomnożenie kapitału w celu zaradzenia potrzebom najuboższych ludzi. Niewątpliwie inspirację czerpała także z encykliki *Centesimus annus*, w której Jan Paweł II zwracał m.in. uwagę na to, że system ekonomiczny powinien szanować prawo do swobodnej inicjatywy, prawo do stowarzyszania się, respektować we wszystkich dziedzinach prawa człowieka i łączyć prawo do własności prywatnej z powszechnym przeznaczeniem dóbr. Koncepcja Ruchu wiąże się z koniecznością przemiany mentalności i nadaje nowy kierunek działaniom ekonomicznym. Członkowie Ruchu podejmują różnorodne inicjatywy, zakładając lub rozwijając przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe czy spółdzielnie w duchu kultury dawania. Właściciele, po zapewnieniu sprawiedliwej zapłaty dla siebie samych i współpracowników oraz po odłożeniu funduszy potrzebnych do dalszego rozwoju i konsolidacji przedsiębiorstwa, zamiast gromadzić swoje zyski, oddają je do wspólnoty. W ten sposób uzyskane fundusze dzielone są zarówno na potrzeby ludzi ubogich jak i na cele formacji kolejnych członków, którzy swoim życiem i podejmowaną działalnością gospodarczą przyczyniać się będą do nowych przemian społeczno-gospodarczych.

Jakkolwiek przedsiębiorstwa prowadzone na zasadach ekonomii komunii wydają się funkcjonować „pod prąd” współczesnym kryteriom ekonomii, to ich celem nie jest odrzucenie istniejących prawidłowości ekonomicznych, ale wskazywanie na właściwą drogę uzyskania zysków i ich wykorzystania. Ludzie inspirowani duchowością Ruchu Focolari stawiają w centrum swojej działalności gospodarczej człowieka i relacje międzyludzkie, a unikają wszelkich zachowań sprzecznych z miłością ewangeliczną. Należy podkreślić, że w przedsiębiorstwach zarządzanych według zasad ekonomii komunii następuje zmiana kultury organizacyjnej w aspekcie antropologicznym, ekonomicznym, kulturowym i duchowym. Przedsiębiorstwa te, przy całej swojej różnorodności, przybierają różne formy prawne przewidziane przez prawodawstwo w danym kraju. Powstają szkoły, biura projektowe i konsultingowe, firmy informatyczne i menadżerskie, gabinety lekarskie i małe przychodnie, biura porad prawnych, a także zakłady produkcyjne, nierzadko zatrudniające dziesiątki czy setki pracowników. Formą własności tych przedsiębiorstw jest własność prywatna, prowadzą one zwykłą działalność gospodarczą w oparciu o zasady gospodarki rynkowej, ale starają się realizować zalecenia katolickiej nauki społecznej w zakresie podmiotowości pracy.

Projekt Ruchu spotkał się z bardzo pozytywną odpowiedzią na całym świecie. W ciągu 50 lat istnienia Ruch Focolare rozprzestrzenił się na 182 państwa, obejmuje 5 mln członków i posiada 89 stałych centrów znajdujących się w Europie (29), Afryce (25), Ameryce (19), Azji (13) i Oceanii (3) (<http://focolare.pl/>). W okresie pierwszych 2 lat od propozycji projektu powstało w świecie ponad 300 przedsiębiorstw działających w duchu tzw. Ekonomii Komunii (EK), a po 10 latach w 2002 r. było ich ponad 750. Jak wskazują dane Komisji Światowej Ekonomii Komunii zyski przekazane jako pomoc dla potrzebujących przez firmy EK w latach 1994–2002 wzrosły ponaddwukrotnie z 5,5 tys. euro do 11,4 tys. euro, a w 2008 r. na pomoc potrzebującym przekazano aż 1,1 mln euro. W Polsce działają na razie tylko trzy przedsiębiorstwa tego typu, a teoretyczne rozważania na temat ekonomii komunii będą podstawą rozprawy habilitacyjnej dr. S. Grochała. Zauważa on, że do idei ekonomii komunii nawiązuje Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate* (2009), pisząc „przewycięzenie niedorozwoju wymaga pracy nie tylko nad polepszeniem transakcji opierających się na wymianie, nie tylko nad przesunięciami struktur opiekuńczych natury publicznej, ale przede wszystkim nad stopniowym otwarciem się, w kontekście światowym, na formy działalności ekonomicznej charakteryzujące się elementami bezinteresowności i komunii”.

Kolejną organizacją wspierającą i skupiającą ludzi biznesu kierujących się nauką chrześcijańską w działalności gospodarczej jest **Legatus**. Organizacja ta została założona w 1987 r. przez Toma Monaghana – właściciela sieci pizzerii działających na całym świecie, który poczuł potrzebę dzielenia się z innymi przedsiębiorcami swoim doświadczeniem i wartościami, według których prowadził swoją firmę. Organizacja skupia katolickich właścicieli firm i ich współmałżonków na comiesięcznym forum, wspomaga ich rozwój osobisty i duchowy, oferuje wsparcie przez unikalną sieć podobnie myślących katolików, którzy mają wpływ na światowe rynki gospodarcze. Zapewnia wsparcie dla ponad 2 tys. firm, w 60 oddziałach głównie Stanach Zjednoczonych, a także w Kanadzie i Irlandii. Łącznie skupia ok. 5 tys. członków. John Roth, sekretarz generalny stowarzyszenia, jest odpowiedzialny za rozszerzanie Legatusa na Polskę – pierwsze oddziały mają powstać w Katowicach i Krakowie.

W 1931 r. w Rzymie w 40. rocznicę wydania encykliki *Rerum novarum* zainicjowana została **Międzynarodowa Unia Chrześcijańskich Przedsiębiorców** (UNIAPAC z franc. Union Internationale des Associations Patronales Catholiques), głównie przez organizacje katolickich przedsiębiorców z Francji, Belgii i Holandii. W 1948 r. unia została poszerzona o kraje z Ameryki Łacińskiej, a w 1958 r. powołano jej stały międzynarodowy sekretariat w Brukseli. UNIAPAC skupia ponad 16 tys. członków z 26 różnych organizacji oraz osoby niezrzeszone z różnych regionów świata, głównie z Europy, Ameryki Łacińskiej, a ostatnio także z Afryki (<http://www.uniapac.org/>). Do UNIAPAC należy **Polskie Stowarzyszenie Chrześcijańskich Przedsiębiorców**, które czerpie w swojej działalności inspirację z chrześcijańskich norm moralnych (<http://pschp.pl/>).

Międzynarodowa Społeczność Biznesmenów Pełnej Ewangelii – Chrześcijananie w Biznesie (FGBMFI) działa od ponad 50 lat w blisko 160 krajach, również w Polsce i skupia polityków oraz przedstawicieli różnych zawodów. Spotkania służą budowaniu większej miłości i jedności chrześcijan (<http://biznesmeni.pl/>).

Woodstock Business Conference działa przy niezależnym instytucie badawczym Woodstock Theological Center przy Georgetown University i stanowi międzynarodową sieć skupiającą 16 oddziałów, których członkowie spotykają się raz w miesiącu w celu dyskusji na temat problematyki zagadnień etycznych w biznesie i wymiany doświadczeń w zakresie przenoszenia wartości etycznych do funkcjonowania korporacji. Poza tym jej członkowie mają możliwość uczestniczenia w różnego rodzaju sympozjach, rekolekcjach, działalności naukowej, edukacyjnej i wydawniczej (<http://woodstock.georgetown.edu/>).

Comunione e Liberazione (Komunia i Wyzwolenie) jest ruchem kościelnym założonym 1954 r. we Włoszech przez księdza Luigi Giussaniego, ówczesnego profesora Wydziału Teologicznego w Mediolanie. Szybko rozpowszechnił się on w całych Włoszech, a dzisiaj obecny jest już w ponad 70 krajach (m.in. w Hiszpanii, Niemczech, USA, Kanadzie, Brazylii) (<http://www.clonline.org/>; <http://comunione.wordpress.com/>). W Polsce wspólnoty tego ruchu znajdują się w ok. 40 miastach, m.in. w Białymstoku, Katowicach, Krakowie, Legnicy, Lublinie, Łodzi, Opolu, Rzeszowie, Świdnicy, Warszawie i we Wrocławiu.

Idea Towarzystwa Dziel (Compagnia delle Opere – CDO) została założona w 1986 r. przez osoby z ruchu Comunione e Liberazione (CL), jak i osoby spoza CL. Głównym zadaniem, jakie sobie postawiły, jest „promowanie i ochrona godnej obecności ludzi i ich pracy w świecie biznesu, a także obecność przedsiębiorstw i dzieł w społeczeństwie, sprzyjając takiej koncepcji rynku i reguł nim rządzących, które rozumiałyby i szanowały jednostkę ludzką we wszystkich aspektach, wymiarach i momentach jej życia” (art. 1 ze Statutu CDO). CDO zrzesza ok. 34 tys. podmiotów gospodarczych. Główna siedziba CDO znajduje się w Mediolanie, posiada biura także we wszystkich regionach Włoch i działa w 17 innych krajach świata. Powołanie w Polsce

związku pracodawców pod nazwą Towarzystwo Dzieł było m.in. efektem wizyty przedstawicieli CDO w Warszawie w 2003 r. W Polsce Towarzystwo Dzieł zrzesza zarówno przedsiębiorców związanych ze wspólnotami ruchu Komunia i Wyzwolenie, jak również inne osoby prowadzące własne firmy, którym bliskie jest chrześcijańskie pojmowanie pracy. Do najważniejszych przedsięwzięć realizowanych przez CDO na skalę międzynarodową należą:

- Przyjaźń Między Narodami – jedno z największych w Europie wydarzeń o charakterze kulturalno-społecznym organizowane w Rimini. Gromadzi corocznie kilkaset tysięcy uczestników, w tym wielu znamienitych przedstawicieli różnych religii i kultur, polityków, ekonomistów, naukowców, artystów i przedsiębiorców z całego świata.
- Targi Rzemiosła – odbywające się raz w roku w Mediolanie (na ostatnich 14 targach było obecnych ok. 3 tys. wystawców ze 107 krajów).
- Matching – inicjatywa realizowana od 2005 r., której celem jest zachęcanie do bezpośrednich kontaktów i relacji między przedsiębiorcami. Inicjatywa ta pomaga w realizacji wzajemnych interesów, ułatwia poszukiwanie dostawców, klientów, partnerów i jest nieocenioną pomocą w nawiązywaniu kontaktów biznesowych. Matching odbywa się raz w roku w Fieramilano Rho (MI), jest wydarzeniem wspierającym małe i średnie przedsiębiorstwa (ostatnie „dopasowywanie” objęło 2,2 tys. przedsiębiorstw z 42 krajów i wygenerowało ponad 40 tys. spotkań, a uczestnicy wzięli udział w 12 seminariach i 46 warsztatach).

Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. Ks. Piotra Skargi powstało w lipcu 1999 r. w Krakowie, z inspiracji działających na świecie Stowarzyszeń Obrony Tradycji, Rodziny i Własności (TFP) (<http://www.piotrskarga.pl/>). Jako organizacja pozarządowa o inspiracji katolickiej w swoich działaniach opiera się na nauczaniu Kościoła katolickiego oraz wskazaniach wynikających z dekretu soborowego *Apostolicam Actuositatem* o apostołstwie świeckich. W 2001 r. w celu usprawnienia działalności przy Stowarzyszeniu Kultury Chrześcijańskiej została powołana fundacja o nazwie Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. Ks. Piotra Skargi. Stowarzyszenie zmierza do obrony zasad chrześcijańskich w życiu publicznym przez działalność społeczną, religijno-oświatową, kulturalną i charytatywną. W 2002 r. w trosce o chrześcijańskie dziedzictwo Europy, Instytut wraz ze współpracującymi organizacjami katolików świeckich z Francji, Włoch, Niemiec, Hiszpanii, Portugalii i Austrii powołał Federację Pro Europa Christiana z siedzibą w Strasburgu, której celem jest promowanie wartości i zasad moralnych wpływających z Chrześcijaństwa wśród narodów Europy, a w szczególności wśród młodzieży.

Towarzystwa Biznesowe skupiają ludzi biznesu w celu zwiększania obrotów firm, m.in. dzięki networkingowi oraz rozwojowi własnych umiejętności w różnych dziedzinach (prelekcje ekspertów) (<http://towarzystwobiznesowe.pl>). Członkowie Towarzystwa przyjmują, że ważny czynnik działania w biznesie stanowią ideały chrześcijańskie i z tego powodu na spotkania regularnie zapraszani są przedstawiciele różnych fundacji, dzieł miłosierdzia oraz innych organizacji pozarządowych, aby podzielić się własnym doświadczeniem oraz wspólnie oddawać się lekturze klasyki duchowości odwołującej się do aktywności zawodowej, zwłaszcza biznesowej. Jak zakłada założyciel Towarzystwa, jego funkcjonowanie ma przyczynić się do znacznego zwiększenia etycznych milionerów w Polsce.

Duszpasterstwo Przedsiębiorców i Pracodawców „Talent” jest prowadzone przez Księżę Sercanów i nawiązuje do nowatorskiej działalności na tym polu ich założyciela ks. Leona Dehona. Pierwsze spotkanie duszpasterstwa odbyło się w grudniu 1999 r., a obecnie współpracuje z nim około 2 tys. przedsiębiorców. Zmierza ono do kształtowania modelu „moralnego menedżera”, przyjmując, że bycie chrześcijańskim przedsiębiorcą czy pracodawcą wymaga nie tylko profesjonalizmu i skuteczności, ale również określonych predyspozycji duchowych i moralnych. Oferta takiej formacji i współpracy jest skierowana do osób odpowiedzialnych za kształt życia gospodarczego w Polsce: przedsiębiorców, pracodawców, prowadzących dzia-

łałość gospodarczą, menedżerów, dyrektorów oraz osób odpowiedzialnych za kierowanie zespołami pracowników. Duszpasterstwo pomaga w pogłębieniu życia duchowego, szukaniu odpowiedzi na pytania przedsiębiorców dotyczące: etyki w biznesie, pogłębiania znajomości społecznej nauki Kościoła, rozwoju zawodowego przez wymianę doświadczeń oraz integrowania środowiska chrześcijańskich przedsiębiorców. Spotkania nie łączą się z popieraniem jakiejś partii czy stowarzyszenia ani nie są też związane z organizowaniem zbiórek, nawet na najbardziej szlachetne cele.

Rozwój tego typu inicjatyw świadczy, o tym, że wbrew dość powszechnej opinii możliwe jest prowadzenie „życia niepodzielnego” przez przedsiębiorców, a działalność gospodarcza realizowana zgodnie z zasadami ewangelii może być nie tylko źródłem zasilania finansowego, ale i głębokiej satysfakcji płynącej z realizowanego powołania i przekształcania systemu społeczno-gospodarczego. Podkreślić należy, że rozwój przedsiębiorstwa i zwiększanie kapitału jest obowiązkiem przedsiębiorcy i nie koliduje z nauką chrześcijańską, na co wskazywać może poza wspomnianymi inicjatywami, przykład Roberta Ouimeta, kanadyjskiego milionera, który w książce autobiograficznej pt. *Wszystko zostało wam powierzone* (2010), opisuje jak Święta Matka Teresa stała się doradcą w sprawach zarządzania jego firmą. Robert Ouimet rozważał rozdanie swojego majątku ludziom potrzebującym, ale przed podjęciem tej decyzji powstrzymała go Matka Teresa, do której udał się po poradę. Przekonywała go wielokrotnie, aby rozwijał swoją firmę i zapewniała, że uprzywilejowanie z powodu wykształcenia czy posiadanego majątku nie powinno być źródłem poczucia winy. Zwraçała jednak uwagę, że wszystko zostało nam powierzone przez Boga i zdamy rachunek z tego, jakimi byliśmy zarządcami, a zatem człowiek powinien żyć w postawie wdzięczności i świadomości obdarowania. Matka Teresa, podczas odwiedzin w fabryce Ouimeta, zwróciła też uwagę na jego odpowiedzialność za pracujących w firmie ludzi i podkreślała, aby wszystko w firmie służyło ich wszechstronnemu rozwojowi.

Zakończenie

W świetle przedstawionych rozważań istotnym wydaje się, aby kryzys gospodarczy rozpatrywać także w kategoriach wielkiej szansy dla rozwoju zarówno, osobistego, jak i zawodowego, a w konsekwencji społeczno-gospodarczego. Kryzys może stać się ważnym przełomem w prowadzonej działalności gospodarczej, sprzyjającym dokonaniu reorientacji działalności gospodarczej i wyzwaniem do podejmowania nowych strategii, doskonalenia struktur, zwiększania innowacyjności, podnoszenia kwalifikacji czy przekwalifikowania. Sytuacja kryzysowa to także okazja do głębszego przemyślenia dokonywanych wyborów, podejmowanych inwestycji, budowanych strategii oraz dostrzeżenia szerszej perspektywy rzeczywistości, pochylecia się nad prawdziwymi wartościami i cnotami, takimi jak: miłość, miłosierdzie, wierność, prawda, uczciwość, pokora, odpowiedzialność, bezinteresowność, umiejętność tracenia, oparcia swojego szczęścia na czymś więcej niż zabezpieczenie finansowe, ukazania prawdy o dotychczas budowanych relacjach międzyludzkich, zarówno w najbliższym rodzinnym otoczeniu, jak również w życiu zawodowym i ich faktycznej sily przetrwania w okresie kryzysu. Do wiernych świeckich należy „ożywianie rzeczywistości doczesnych przez chrześcijańskie zaangażowanie, powinni oni okazać się tu świadkami i tymi, którzy wprowadzają pokój i sprawiedliwość” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 2009: 560). Wydaje się, że procesy globalizacji sprzyjają rozwojowi różnych nowych inicjatyw podejmowanych przez środowiska chrześcijańskie i zaangażowaniu wiernych świeckich w układy życia politycznego oraz społeczno-gospodarczego poprzez działania ukierunkowane na rzecz dobra wspólnego, zgodne z orędziem ewangelicznym i nauczaniem Kościoła, przez co mogą stać się szansą na odwrócenie negatywnych konsekwencji kryzysu ekonomicznego.

Literatura

- Adamczyk, J. (2008). *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*. Warszawa: Teoria i Praktyka PWN.
- Adamiec, J. (2009). *Encyklika Caritas in veritate w odpowiedzi na kryzys gospodarczy*. Indos, Biuro Analiz Sejmowych, zagadnienia społeczno-gospodarcze, nr 22 (69).
- Alvey, J.E. (2000). *An introduction to economics as a moral science*, International Journal of Social Economics, vol. 27, Iss. 12.
- Benedykt, XVI (2009). *Encyklika Caritas in veritate. O integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Borowiec, M. (2006). Etyczne aspekty globalizacji w procesie kształtowania przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 2, 185-192.
- Brzozowski, T.T. (2010). Rola i zasadność społecznej odpowiedzialności biznesu w warunkach integracji europejskiej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 113-125.
- Brzozowski, T.T. (2011). Globalizacja a wykluczenie społeczne. Etyczna i kulturowa geneza procesu marginalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 173-186.
- Brzozowski, T.T. (2012). Przedsiębiorczość jako postawa wobec innych i świata w kontekście procesu budowania płaszczyzny dla dialogu interpersonalnego. Perspektywa pedagogiczno-kulturowa. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 115-126.
- Cavanaugh, W.T. (2008). *Pozarci. Gospodarka a powołanie chrześcijańskie*, Warszawa: Fronda.
- Dayton, H. (2008). *Twoje pieniądze się liczą*, Warszawa: Edukacja Finansowa Crown.
- Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (2009). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Galata, S. (2007). *Biznes w przestrzeni etycznej. Motywy, metody, konsekwencje*, Warszawa: DIFIN.
- Grochmal, S. (2013, 29 maja). *Ekonomia komunii – propozycja Ruchu Focolari*. Pozyskano z: <http://dziennikparafialny.pl/2011/ekonomia-komunii-propozycja-ruchu-focolari/>.
- Jan Paweł II (2005), *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Jaworek, A. (red.). (2011). *Ku Bożej chwale*, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów DEHON.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, (2009). II wydanie poprawione, Poznań: Wydawnictwo PALLOTTINUM.
- Król, P., Leśniak, M. (2012). Kościół o powołaniu lidera biznesu, W: M. Leśniak, G. Piątek, P. Król (red.), *Etyka i duchowość pracodawcy XXI wieku, 30-lecie encykliki Jana Pawła II Laborem exercens*. Kraków: Wydawnictwo UNUM, 81-88.
- Królikowski, J. (2011). Przyszłość społeczności ludzkiej, W: Jan Paweł II, Tryptyk społeczny. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów DEHON, 7-12.
- Krupa, M., (2009). *Rozwiązanie kwestii głodu w świecie w świetle zasad katolickiej nauki społecznej*, Kraków: Papieska Akademia Teologiczna.
- Leśniak, M. (2012). Odpowiedzialność w świecie biznesu na podstawie nauczania społecznego Kościoła. W: M. Leśniak, G. Piątek, P. Król (red.), *Moralna odpowiedzialność ludzi biznesu*. Kraków: Wydawnictwo UNUM, 57-80.
- Mariański, J. (2000). Moralne wymiary wolnego rynku w świetle społecznego nauczania Kościoła. *Aetneum Kapłańskie*, 134, z. 1.
- Papieska Rada IUSTITIA ET PAX, (2012). *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów DEHON.
- Pawlas, B. (2006). Jak być dobrym szefem?, *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 2, 199-203.
- Piątek, G. (2012). Giuseppe Tonilo błogosławiony ekonomista, W: M. Leśniak, G. Piątek, P. Król (red.), *Moralna odpowiedzialność ludzi biznesu*. Kraków: Wydawnictwo UNUM.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, (2008). Wydanie piąte, Poznań: Wydawnictwo PALLOTTINUM.
- Pius XI, *Quadragesimo Anno 1931*, tłum. ks. J. Piwowarczyk, (1935). Poznań.
- Rachwał, M.M., Rachwał, T. (2006). Wartości moralne podstawą prawdziwego sukcesu menadżera. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 2, 193-198.
- Ratzinger, J. (2007). *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tł. Z. Włodkowska, Kraków: Wydawnictwo ZNAK.

- Sen, A. (1987). *On Ethics and Economics*, Oxford: Basil Blackwell.
- Singer, P. (1998). *Przewodnik po etyce*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Szewczyk, K. (1999). *Wychowywać człowieka mądrego. Zarys etyki nauczycielskiej*, Łódź: PWN.
- Ouimet, R. (2010). *Wszystko zostało wam powierzone. Autobiografia niezwykłego szefa przedsiębiorstwa ze wstępem Kardynała Dziwisza*, Kraków: Wydawnictwo AA.
- Zwoliński, A. (2000). *Katolicka nauka społeczna o liberalizmie*, Polona Sacra, 7.

Źródła internetowe

- <http://comunione.wordpress.com/kilka-slow-o-cl>
- <http://towarzystwobiznesowe.pl>
- <http://woodstock.georgetown.edu/about/welcome.html>
- <http://www.biznesmeni.pl>
- <http://www.clonline.org/>
- <http://www.ekai.pl/europa/dziedzictwo/x16950/alcide-de-gasperi/?print=1>
- <http://www.focolare.pl>
- <http://www.intercoach.pl/omnie.html>
- <http://www.piotrskarga.pl/o-nas,4728,1.html>
- <http://www.pschp.pl>
- <http://www.uniapac.org/>

Monika Borowiec, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej.

Doktor nauk o Ziemi w zakresie geografii, adiunkt w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problematyki gospodarki opartej na wiedzy, roli szkolnictwa wyższego i ośrodków naukowych w procesie kształtowania społeczeństwa informacyjnego, procesów transformacji społeczno-gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem procesów globalizacji i integracji europejskiej, a także problematyki przedsiębiorczości.

Monika Borowiec, PhD, Pedagogical University of Cracow, Institute of Geography, Department of Entrepreneurship and spatial Management.

PhD in Natural Sciences (Geography), adiunkt (assoc. prof) at The Pedagogical University of Cracow, Institute of Geography. Scientific interests: knowledge-based economy, role of higher education and academic centers in processes of socio-economic transformation, processes of globalization and European integration.

Adres/Address: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Geografii
Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: borowiec@up.krakow.pl